



В отговор на необходимостта от прилагане на системен, интердисциплинарен подход към ранното детско развитие, експертен екип под ръководството на Института за изследване на населението и човека към БАН с подкрепата на УНИЦЕФ България създаде стандарти и стратегии за развитие и учене. Стандартите отразяват основните постижения в опита на детето в процеса на неговото физическо, познавателно, социално, емоционално и езиково развитие.

В публикацията ще Ви представим основните компетентности, знания и действия, които са характерни за развитието на детето до момента на постъпването му в детската градина в периода 30-36 месеца.

Социално развитие и себепознание в периода 31-36 месеца

I Ранна комуникация в семейството

3. Детето изразява с думи и жестове привързаност и обич към майката и бащата (грижещия се).
4. Включва се в по-сложни съвместни действия с родителите.
5. Може да отстоява позицията си и се опитва да я аргументира.

II Взаимодействие с връстници и други деца

2. Детето изразява съпричастност към приятели по игра, помага им, осъществява по-добре съвместни действия с тях и др.
3. Има специално отношение и поведение спрямо един или двама връстници (например липсват му, когато са далече, предпочита ги в игри).

III Овладяване на правила и норми

3. Детето може да обосновава някои свои действия, като изхожда от социални норми.
4. Съобразява се с приети правила на общуване и поведение (например употребява подходящи изрази за поздрав и сбогуване, постъпва в съответствие с условията и правилата).
5. Започва да оценява поведението на другите, както и качествата на някои персонажи, в зависимост от това, дали спазват, или нарушават морални норми.

IV Познание за себе си. Себеоценяване. Развиване на самостоятелност.

1. Детето употребява по-точно и правилно лични и притежателни местоимения.
2. Описва себе си с оценки, дадени му от другите.
3. Знае свои индивидуални характеристики (пол, възраст), някои физически особености.
4. Знае имената на родителите си/на възпитателите.
5. Може да каже адресните си данни, местоположението на детската градина и др.
6. Грижи се за играчките си и за други свои предмети.
7. Прави избори и изразява харесване и нехаресване (например на храна, песен, приказка и др.).
8. Използва умения за самообслужване (като миене на ръце, миене на зъби с помощ, опитване на нова храна).

Езиково и комуникативно развитие в периода 31 – 36 месеца

I Рецептивна реч (разбиране): речник

Пасивният речник продължава да се увеличава с нови думи, включително означаващи „идеални процеси и състояния“ (мислене, емоции и реч), йерархично свързани понятия, граматически частици, предлози, съюзи.

1. Детето разбира съществителни, означаващи по-сложни и по-абстрактни понятия, включително назоваващи човешки желаниа, потребности, чувства, например движение, бързана, настинка, болест, впечатление, мнение, радост, тъга и т. н.
2. Разбира думи, назоваващи признаци и свойства, включително характеризиращи човешки желаниа, потребности, чувства, например: ядосан, тъжен, нещастен, щастлив, доволен, разсеян и т. н.
3. Разбира глаголи, означаващи по-сложни и по-абстрактни действия и процеси, включително човешки желаниа, потребности, чувства, например: притеснявам се, внимавам, забравям, помня, срамувам се, чувствам и т. н.
4. Разбира връзката между конкретни и обобщаващи думи и е в състояние да осмисли употребата им в изречения като: „Дървото е растение“, „Кучето е животно“, „Шкафът е мебел“, или да отговаря на въпроси като: „Кравата животно ли е?“, „Кои животни са нарисувани тук на тази картинка?“.
5. Разбира думи, които служат за връзка между изрази или изречения, например: а, обаче, или, където, защото, като и т. н.
6. Разбира думи, означаващи отношения между предметите и лицата, например: на, до, при, между и т. н.
7. Разбира по-сложни оценки на хората, на действията и езика им, свързани например: с понятията за учтивост и грубост, например: че има „лоши“ и „добри“ думи.

II Рецептивна реч (разбиране): граматика (морфология и синтаксис)

Детето разбира сложни пространствени отношения, изразени с предлози, с глаголи за движение, по-сложни причинно-следствени и времеви отношения, изразени чрез сложни изречения, разбира сравнения между обекти и действия, непреки под-буди за действие.

1. Разбира по-сложни пространствени отношения, изразени с предлози и/или глаголи за движение, например: „Татко паркира пред къщи“, „Столчето е между леглото и прозореца“, „Мама отива на работа“, „Връщаме се от разходка“ и т. н.
2. Разбира някои езикови изрази на връзка между причина и следствие, например: „Дай ми молив, (за) да рисувам“.
3. Разбира по-сложни отношения във времето като: „Котката и кучето са изяли всичко“, „Пеци всеки ден играеше в градината“ и т. н.
4. Разбира по-сложни връзки между събития, например: „Като се върне мама от работа, ще излезем на разходка“.
5. Разбира сложни изречения с подчинени определителни, например: „Как наричаме хората, които карат колите?“
6. Разбира сравнения между обекти, качества, събития, например: „Татко е по-силен от Пеци“, „Мама е най-красивата“ и т. н.
7. Разбира употребата на непреки команди и забрани, например: „Може ли да не викаш толкова силно?“, „Няма ли да си изпиеш млякото?“ и т. н.
8. Разбира връзката между поведението и изразите на похвала и порицание, например: „Добре е децата да си мият зъбите, да се пазят чисти“.

9. Разбира кратки разказчета, приказки, разказани в няколко свързани изречения и подкрепени с картинки, стихчета; има любими герои и обича да слуша един и същи текст многократно.

III Експресивна реч (говорене): речник

Активният речник продължава да се увеличава с нови думи, включително означаващи „идеални“ процеси и състояния (мислене, емоции и реч), йерархично свързани понятия, нови граматически частици, предлози, съюзи.

1. Детето произнася все повече думи и изрази, които назовават: лица според професиите и дейностите им; различни нови обекти (включително абстрактни), места (включително извън дома) и др., например: артист/ка, певица, група, (детски) ясли, градина, (куклен) театър, цирк, компютър, диск, телевизия, спорт, език, дума, буква и т. н.
2. Употребява все повече думи за действия и състояния, например: рисувам, танцувам, карам (колело, кола); излизам, връщам се, работя, разбирам, прекарвам и т. н.
3. Назовава признаци и свойства – красив, грозен, интересен, умен, мързелив, бял, червен, жив, умрял, светло, кръгъл, трудно, вчерта, утре, довечера и т. н.
4. Произнася нови думи заместители: него, нея, вас, тях, колко, толкова, откъде, как, защо и др.
5. Произнася „малки“ думи с граматическо значение в съчетания като: на масата, в стаята, при баба, за бебето; ще пеят, големи са, искам да играя, искаш ли, мама и тате и т. н.
6. Когато не знае съществуващата в езика дума, за да изрази определено значение, детето понякога създава нова дума, повече или по-малко отклоняваща се от стандартната, например „отдувам“ балона (обратното на „надувам“ балона); „разварошка“ – момиче, което разваля играчките и т. н.

IV Експресивна реч (говорене): граматика (морфология и синтаксис)

Детето използва разширени прости и някои видове сложни изречения като отговори на въпроси за причинно-следствени, целеви, обектни и времеви отношения между събитията; употребява форми за няколко (включително и сложни) глаголни времена, предложни фрази, изрази за сравнение; свързва няколко изречения в текст (например на позната приказка).

1. Използва разширени прости изречения, като: „Мама и тате ходят на работа“, и т. н.
2. Използва различни форми на глаголите съобразно с времето на събитията, например: „Вчера бяхме на куклен театър“, „Дядо Коледа ми е донесъл подарък“.
3. Използва някои видове сложни изречения, например: „Казах на мама да ми купи шоколад“.
4. Говори за връзки между събития: „Татко ще се върне от работа и ще ми донесе подарък“.
5. Употребява правилно „едно“, „две“ и „много“.
6. Говори за сложни пространствени отношения като: „Татко паркира пред къщи“, „Котката се крие под масата“, и т. н.

Здраве, физическо и двигателно развитие в периода 31-36 месеца

I Груби двигателни умения

4. Детето може да ходи по тясна повърхнина (като пейка) и пази равновесие.

5. Качва се или слиза по стълба без чужда помощ, може да скача на по-долното стъпало, приземявайки се на два крака.
6. Може да скочи напред с двата крака едновременно.
7. Може да кара колело с три колела.

II Фини двигателни умения

3. Детето извършва по-координирани, по-точни и сръчни движения, прегъва лист хартия, рисува крива затворена линия (предмети с кръгла форма).
4. Отваря и затваря врати, ниже едри мъниста на конец, моделира от пластилин фигури, апликира изрязани прости форми.
5. Конструира и сглобява фигури от различни елементи, реди прости пъзели.

III Сензорно-двигателни умения

1. Детето все по-добре разграничава различни форми, големини, мелодии, цветове.

IV Физическо развитие и активност

3. Детето увеличава телесната си маса средно с 1000 грама, а ръста си – с около 4,5 см за възрастовия период.
4. Детето може да играе продължително с движещи се играчки, кара колело и др.
5. Включва се в организирани физически дейности при съпровод на музикални инструменти, песни, ритми и др.

V Хранене

3. Детето приема разнообразна храна, почти еднаква по вид и консистенция с храната на възрастните.
4. Храни се самостоятелно, не се цапа, показва вкусови предпочитания, помни вида и миризмата на храните, демонстрира положителни емоции при естетичното им сервиране.
5. Учи се да участва в сервирането на масата, използва освен лъжичка и вилица.

VI Безопасни практики

2. Детето разбира забрани, обръща внимание на инструкциите за безопасност.
3. Повтаря забранени действия, като все още не може да предвиди евентуалните опасности.

VII Поддържане на личното здраве и хигиена

4. Детето се опитва самостоятелно да мие зъбите, лицето и ръцете си.
5. Регулира и съобщава за физиологичните си нужди.
6. Облича, съблича, обува и събува, мие и избърсва ръцете си самò или с минимална помощ.
7. Съобщава на лицето, полагащо грижи, когато не се чувства добре, когато му е топло, или студено.

Познавателно развитие в периода 31 – 36 месеца

I Внимание и памет. Разбиране на причинно-следствени връзки

1. Детето може да повтори две – три числа от едно до пет в точната им последователност.

2. Използва предишно знание, задава въпроси, за да формира предположения, и прави заключения.
3. Започва да разбира причинно-следствени връзки със социален характер (например „Митко е радостен, защото е получил подарък“).
4. Разбира някои причинно-следствени връзки, свързани с естествените явления, както и закономерни промени във времевата последователност (например облаци – дъжд, смяната на цикъла „ден – нощ“).
5. Предвижда някои промени в обектите при различни въздействия (като: дрехите стават мокри при дъжд), като знае, че причината предхожда следствието (например падането е преди счупването на чашата).
6. Знае как променен обект може да се върне в първоначалното си състояние (например лепилото ще залепи счупената чаша).
7. Съпоставя обекти в по-сложни последователности.

II Наивни теории за света. Знания за одушевеност-неодушевеност и физически закономерности

1. Детето разпознава различни малки детайли на типични растения и животни, които познава (например показва кое насекомо няма крила).
2. Използва познати обекти в зависимост от техните свойства (например разделя обекти на твърди и течни).
3. Познава повече физически характеристики на обектите и прави опити да ги описва (цвет, форма, твърдост).
4. Познава повече основни пространствени отношения (например върху, под).
5. Приписва психологически характеристики на хора, а не на неодушевени обекти (например хората растат, мислят, виждат и изпитват емоции, а неодушевените обекти не могат).
6. Може да обясни разликата между неодушевени и одушевени обекти от един вид (например играчки насекоми и истински насекоми).
7. Разбира някои разлики между одушевени обекти (например животните ходят, а растенията – не)

III Познание за количество и числа

1. Детето започва да разбира действието „измерване“ и някои средства за него (като лъжичка, линейка).
 2. Брои до четири-пет.
 3. Преброява до три обекта.
 4. Разпознава някои количествени отношения, които означават: „всички“, „никой“, „нищо“, „повече“, „по-малко“.
 5. Използва степени за сравнение, като показва и/или назовава предметите по големина.

IV Символни функции

2. Детето включва въображаеми обекти в игрите си.
3. Съпоставя обекти и изображенията им и може ограничено да използва модели на истински обекти (например възрастен му показва на картинка къде е скрита играчка и то успява да я намери в истинската стая, разпознава предмет по схематичната му рисунка).

V Решаване на проблеми

1. Детето показва интерес към решаването на математически проблеми (например при въпрос казва кой има повече сладки).

2. По-често използва решението на предишен проблем, за да реши настоящ.
3. Може да прави по-сложни аналогии (например: „Ние живеем в къща, а птичето – в гнездо“).

VI Категории и класифициране

1. Детето сортира обекти по множество признаци (цвет, форма, големина).
2. Използва думи, за да означа йерархията на категориите (например: кучето и прасето са животни).

Учене, игра и активност в периода 31 – 36 месеца

I Любопитство и интерес

1. Детето проявява интерес към някои взаимовръзки между предметите и явленията.
2. Проявява любопитство и интерес към някои битови дейности и типични за тях предмети и уреди, желае да се включва в тях заедно с възрастния.
3. Задава често различни въпроси (какво, кой, къде, защо) и настоява да получи отговор.

II Активно проучване на средата

1. Детето инициира занимателна игра с другите – възрастни и деца.
2. Проявява инициатива в опознаването на света и проучва нови обекти.
3. Прави избор в разнообразни игрови и практически ситуации.
4. Проверява чрез елементарни опити свойства на материали във връзка с предназначението им.
5. Сравнява свойствата на предмети, като ги съотнася с еталон.

III Постоянство и адаптация на опита

1. Детето обследва целенасочено качествата и свойствата на различни предмети и явления.
2. Многократно изпълнява действия при постоянни условия в игрови ситуации
3. Внимателно слуша и активно участва (с действия и изказвания) при четене на приказка.
4. Започва да насочва вниманието си към битовите и професионалните действия на възрастните.

IV Игра и креативност

1. Детето прави играчки и други предмети от обемни елементи.
2. Експериментира и утвърждава собствен продуктивен опит (рисува, апликира, моделира, конструира)
3. Имитира сложна последователност от действия (като организиране на рожден ден)
4. Присъединява се към играта на друг (възрастен, дете) като изпълнява ролеви действия с предмети и играчки.
5. Реагира емоционално на нетипични и комични ситуации.
6. Подражава на персонажи от любими приказки и детски филми, като имитира техни типични действия и поведения.